

نسخه‌های خطی از دیوان حافظ و نظیری*

در مرکز میکروفیلم نور، خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو، دو نسخه خطی پرارزش از دیوان حافظ^۱ شیرازی و نظیری^۲ نیشابوری مضبوط است که به خط خوب نستعلیق و آمیخته به شکسته کتابت گردیده است. متأسفانه هر دو نسخه ناقص است و تا ردیف «د» را دارد.

در مطالعه دیوان حافظ از نسخه‌های ذیل استفاده شده است که نشانه‌های اختصاری آنها هم داده می‌شود:

ق = دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، به اهتمام محمد قزوینی و دکتر قاسم غنی، به سرمایه کتابخانه زوار، چاپ سینا، تهران، ۱۳۲۰ ه.ش.

خ = دیوان حافظ، نسخه شاهان مغلیه، خدابخش اوریتل پبلک لائبریری، پتنا، ۱۹۹۲ م.
س = حافظ، گزارش از نیمه راه، تحقیق از مسعود فرزاد، انتشارات دانشگاه پهلوی، ۱۳۵۲ هجری شمسی.

ل = دیوان حافظ، مطبع نولکشور، شعبان ۱۲۸۹ ه.ق.

م = دیوان حافظ مع اصطلاحات صوفیه، مطبع نامی، لکهنو، چاپ چهارم ۱۹۰۴ م.

ی = دیوان حافظ، مطبع قیومی، کانپور.

چ = دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، از روی نسخه چاپی قدسی و با چند نسخه قابل اعتماد دیگر مقابله شد، میرخانی، ۱۳۵۱ ه.ش.

---

* استاد عابدی این مقاله را در تاریخ ۲۰۰۳/۳/۴ م به‌انجام رسانید.

۱. وفات: ۷۹۱ ه/۱۳۸۹ م.

۲. وفات ۱۰۲۱ ه/۱۶۱۲ م.

- ن = دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، به‌اهتمام سید محمد رضا جلالی نایینی و دکتر نذیر احمد، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم ۱۳۵۲ ه.ش.
- ک = دیوان حافظ، براساس سه نسخه کامل کهن، به‌تصحیح بهروز و دکتر رشید عیوضی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۳ ه.ش.
- ه = دیوان حافظ، به‌اهتمام حسین نیکنام، انتشارات نادى، چاپ دوم ۱۳۷۴ ه.ش.
- ت = دیوان حافظ، انتشارات سعدی، ۱۳۶۶ ه.ش.

غزلیات ذیل این نسخه، اگرچه در نسخه علامه قزوینی نیست، هنوز در نسخه‌های دیگر بویژه در نسخه‌های معتبر موجود است:

۱. ما برفتیم تو دانی و دل در خور ما^۱
  ۲. ز باغ وصل تو دارد ریاض رضوان آب^۲
  ۳. صبح دولت می‌دمد کو جام همچون آفتاب^۳
  ۴. تعالی الله چه دولت دارم امشب^۴
  ۵. بر سر بازار جانبازان منادی می‌زنند^۵
- غزلیات ذیل را مسعود فرزاد مردود قرار داده است، در صورتی که در نسخه‌های

دیگر موجود است که بعضی را معتبر می‌توان گفت:

۱. شب از مطرب که دل خوش باد وی را^۶
۲. تا جمالش عاشقان را زد به وصل خود صلا^۷
۳. لطف باشد گر نیوشی از گداها روت را^۸

۱. چ، ت، ک، ی، خ، س، ه.

۲. خ، ل، م، ک، چ، ت.

۳. ن، ل، م، ی، ه، ک، ت.

۴. ل، م، ی، ت، خ.

۵. ه، ت.

۶. ل، م، ی.

۷. ل، م، ی، ک، چ.

۸. ل، م، ی، ت، چ. ای غزل را در حاشیه نسخه کسی غیر کاتب اصلی نوشته است.

نسخه خطی ناقص دیوان نظیری نیشابوری شامل دو غزل زیر است، که تاکنون در نسخه‌های چاپی انتشار نیافته است:

به کجا می‌روی و جای تو ای ماه کجاست	شب کجا روز کجا صحبت دلخواه کجاست
تا ز رشکم برد از بزم به‌حالی بیرون	که ندانم به کجا می‌روم و راه کجاست
آنچه دیدم ز جفا عذر وفاداری بود	مژده آه سحر ناله جانکاه کجاست
جرم من چیست وفا در دل بی‌رحم تو نیست	گریه را سرد گرفتم آخر، آه کجاست
اهل محشر همه محوند به‌جولانگه حسن	پرشش حشر چه و دعوی خونخوار کجاست
برد جور تو برون یاد مرا از دل خصم	بنگر یوسف تو در بن این چاه کجاست

می‌برد بر سر راه تو نظیری را شوق
ورنه از آمدن و رفتنت آگاه کجاست

*

پیش چشم منی و در همه دلهاست رخت	جلوه یکجا و صد آینه بود جلوه گهت
آه از آن چشم تغافل که به یک چشم زدن	بازماند دو چنان شیوه لطف از نگهت
به حجاب تو دهم جان که کس از سرمه ندید	گرد بر دامن مژگان دو چشم سیهت
سر تمکین تو کردم که نگاهی نکنی	یوسف مصر اگر بگذرد از پیش رخت
در وطن گرد نگیرد دل چون برگ گلت	از سفر نقص نبیند رخ چون قرص مهت
پاک دامان و ملک صورت و یوسف صفتی	کلک تقدیر نچیند ز... گنهت
ساقی حسنی و خوبان جهان مست تواند	شاه خوبانی و باشد دل و جانها...
عهد پاینده‌تری از تو در این دوران نیست	جای آنست ولی عهد کند بادشهرت

برخور از عمر و جوانی که نظیری شب و روز
به‌دعا دارد از آسیب نگه‌ها نگهت